

Reményi Péter¹ – Sümeghy Dávid²

Bosznia-Hercegovina választási földrajza – a pártok támogatását befolyásoló társadalmi törésvonalak³

A szakértők többsége az etnikai meghatározottságot tartja Bosznia-Hercegovina politikai élete jellegadó sajátosságának. Részben emiatt, valamint a rendkívül összetett politikai rendszer következtében eddig mindössze néhány tanulmány született az ország választási földrajzáról. Célunk – az etnikai megközelítés fontosságát elfogadva – annak feltárása, hogy milyen egyéb tényezők befolyásolják a pártok teljesítményét, és milyen, az etnikaitól eltérő területi mintázat vázolható fel. Munkánkban a társadalmi változók és a pártok eredményeinek korrelációját számoltuk, valamint klaszteranalízist alkalmaztunk a területi jelleg meghatározására. Amellett érvelünk, hogy az „etnikai főszabály” mellett a klasszikus társadalmi törésvonalak is jelen vannak az országban, Európa többi részéhez hasonlóan, de kevésbé szignifikánsan.

Kulcsszavak: Bosznia-Hercegovina, választási földrajz, törésvonal-elmélet, etnikai földrajz, pártok

Electoral Geography of Bosnia and Herzegovina – Social Cleavages Affecting Party Support

Experts label Bosnia and Herzegovina's political life as ethnicized and consider it its determinative aspect. As a consequence, and also due to the overcomplicated political system, only a few papers have been published so far on the electoral geography of the country. Our objective, while accepting the importance of the ethnic approach, is to uncover what other factors affect party performance and what, if any, territorial pattern, different from the ethnic one, can be drawn. We calculated correlation of social variables and party results, and used cluster analysis to define its territoriality. We argue that besides the 'ethnic rule' the classic social cleavages are also present in the country in a similar way to the rest of Europe, but less significantly. This also has a clear territoriality besides the ethnic one, which in the majority of cases is still the decisive factor.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, electoral geography, faultline theory, ethno-territoriality, parties

¹ Reményi Péter a Pécsi Tudományegyetem egyetemi docense. E-mail: remko@gamma.ttk.pte.hu

² Sümeghy Dávid a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének kutatója.

³ A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK „Alkalmazott katonai műszaki, had- és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című pályázat keretében készült.

Bevezetés

A szakértők többsége Bosznia-Hercegovina politikai életét egyszerűen etnicizáltnak tartja, ahol a hagyományos politikai szabályszerűségek sok esetben másodlagosak. Szinte axiomatikus igazság, hogy Bosznia-Hercegovinában a választók többsége etnikai hovatartozásának megfelelően az etnikai alapon szerveződő pártokra adja le szavazatát.⁴ Emiatt hibáztathatjuk a háborút és a társadalom posztkonfliktusos sajátosságait, avagy rámutathatunk a daytoni békeszerződés hiányosságaira⁵ egyaránt. Több elemzés ugyanakkor azt is feltárta, hogy a politikai elitben létezik etnikumok közötti együttműködés is, amelynek fontos célja e nacionalista elitek kölcsönös hatalomban maradása.⁶

Tanulmányunk célja, miközben elfogadjuk az etnikai megközelítés fontosságát, annak feltárása, hogy milyen egyéb tényezők befolyásolhatják a pártok teljesítményét, és milyen, az etnikai mintától eltérő területi-politikai mintázat rajzolható fel. Az érzékeny témával kapcsolatos esetleges elfogultságokat elkerülendő, elemzésünkben a kvantitatív irányt választottuk, és megpróbáltuk alkalmazni Lipset és Rokkan (1967) törésvonal-elméletét, valamint kiszámítani a társadalmi változók és a pártok eredményeinek korrelációját, hogy megértsük a pártok támogatásának sokrétű társadalmi hátterét. Klaszterelemzést is alkalmaztunk a területiség meghatározására, kísérletet téve Bosznia politikai térképének újragondolására.

A politikai földrajzi háttér

Bosznia-Hercegovina 1992 márciusában nyilvánította ki függetlenségét, amit követően májusban 177. tagként felvételt nyert az Egyesült Nemzetek Szervezetébe. A gyors elismerés sem akadályozta meg azonban, hogy egy három és fél éves fegyveres konfliktus robbanjon ki, ahol a szemben állókat elválasztó törésvonalak nagyrészt (bár nem mindig és mindenhol) etnikai alapon merevedtek meg.⁷ Bosznia-Hercegovina történelme során korábban nem volt olyan kormányzati struktúra, amely nemzeti vagy etnikai vonalak mentén jött volna létre, és amely a nemzeti/etnikai területekhez kapcsolódott volna. A háború alatt azonban a békefolyamat révén az a kompromisszum született a részt vevő felek között (Bosznia-Hercegovinai Köztársaság, Horvát Köztársaság és Jugoszláv Szövetségi Köztársaság), hogy etnikai alapú területi egységeket alakítsanak ki. Elemzésünk szempontjából az állam egyik legfontosabb jellemzője így az az etnoterritoriális rendszer, amely nagymértékben befolyásolja a politikai hatalom megosztását és a választások eredményeit is. A szubnacionális területi egységek (a Bosznia-Hercegovina Föderáció [FBiH]

⁴ Hulsey, John W. (2010): 'Why did They Vote for Those Guys Again?' Challenges and Contradictions in the Promotion of Political Moderation in Post-war Bosnia and Herzegovina. *Democratization*, 17(6), 1132–1152; Mujkić, Asim – Hulsey, John W. (2010): Explaining the Success of Nationalist Parties in Bosnia and Herzegovina. *Politička Misao: Časopis za Politologiju*, 47(2), 143–158.

⁵ McMahan, Patrice. C. – Western, Jon (2009): *The Death of Dayton. How to Stop Bosnia From Falling Apart*. *Foreign Affairs*, 88(5), 69–83; Kartsonaki, Argyro (2016): *Twenty Years After Dayton: Bosnia-Herzegovina (Still) Stable and Explosive*. *Civil Wars*, 18(4), 488–516.

⁶ ICG (2014): *Bosnia's Future*. Europe Report N°232. 2014. július 10.

⁷ Juhász József (1997): *A délszláv háborúk*. Budapest: Napvilág.

és a Boszniai Szerb Köztársaság [RS] nevű entitások, a Brčkoi körzet [BD] és a FBiH további kantonizálása) kialakulása a véres háború egyik következménye volt, amelynek hivatalosan a daytoni béke (1995) vetett véget. A jelenlegi alkotmány és a választási törvény a megállapodás eredménye, amely többek között a világ egyik legfurcsább választási rendszerét alakította ki az országban.⁸

Bosznia a földrajzilag kis országok csoportjába tartozik, 51 209 km²-es területével a 125. helyen áll a világ országainak terület szerinti listáján. A 2013-as népszámlálás szerint Bosznia lakossága 3 531 159 fő, amelynek 62,9%-a a FBiH-ban, 34,8%-a az RS-ben, 2,3%-a pedig a BD-ben él. A népesség etnikai összetétele szerint a bosnyákok vannak immár abszolút többségben 50,1%-kal. A magukat szerbnek vallók aránya 30,8%, a horvátoké 15,4%, az „egyéb” 2,9%, 0,8% pedig nem jelölte meg etnikai hovatartozását. Az RS-ben a szerbek a lakosság 81,5%-át teszik ki, a FBiH-ban pedig a bosnyákok 70,4%-os, míg a horvátok 22,4%-os részarányt mutathatnak fel.⁹

A választási rendszer

Az alkotmány és a választási törvény az ENSZ és az EU emberi jogokról szóló nemzetközi egyezményén, az állampolgárok egyenlőségén és az országon belüli helyi közigazgatási egységek széles körű regionális decentralizációján alapul. Bosznia-Hercegovinában a három alkotmányos nemzetnek kiemelt politikai szerepe van. Az állam elnöksége háromtagú, akiket négyéves időtartamra választanak: egy a bosnyákokat és egy a horvátokat képviselő politikust a FBiH-ból és egy a szerbeket képviselőt az RS-ből. Az etnikai alapú politikai rendszer, annak ellenére, hogy a háborút követő rendezés egyik fontos eleme, mára komoly nemzetközi (például a nem az alkotmányos nemzet tagjai nem indulhatnak bizonyos tisztségekért, lásd Sejdić–Finci ügy) és belpolitikai (például a FBiH területén a bosnyákok is szavazhatnak a horvát jelöltre, amit a horvátok kifogásolnak, avagy a nem a „saját” entitásukban élők nem indulhatnak az elnökségi tisztségekért) viták övezik.¹⁰

A bosznia-hercegovinai parlament kétkamarás, az alsóházba (Képviselőház) az általános parlamenti választásokat nyolc választási területi egységben rendezik meg, amelyek közül öt a Föderációban, három pedig az RS entitásban található. A FBiH, az RS és a BD választási egységeit a bosznia-hercegovinai választási törvény egyértelműen meghatározza. A Képviselőházba 21 közvetlen mandátumot lehet szerezni a FBiH területéről, kilenc közvetlen mandátumot pedig az RS területéről. Ezenkívül hét kompenzációs mandátumot osztanak ki a FBiH-ben és ötöt az RS-ben. A Brčkoi körzet az 515-ös választási egység

⁸ Juhász József et al. (2003): *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest: Zrínyi.

⁹ Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2016): *Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina 2013*. Sarajevo.

¹⁰ European Court of Human Rights 2009: *Case of Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*, Judgement, Applications nos. 27996/06 and 34836/06. [online], 2009. 12. 22. Forrás: hudoc.echr.coe.int [2019. 12. 24.]; European Court of Human Rights 2014: *Case of Zornić v. Bosnia and Herzegovina*, Judgement, Application no. 3681/06. [online], 2014. 07. 15. Forrás: hudoc.echr.coe.int [2019. 12. 24.]; European Court of Human Rights 2016a: *Case of Pilav v. Bosnia and Herzegovina*, Judgement, Application no. 41939/07. [online], 2016. 06. 09. Forrás: hudoc.echr.coe.int [2019. 12. 24.]; European Court of Human Rights 2016b: *Case of Šlaku v. Bosnia nad Herzegovina*, Judgement, Application no. 56666/12. [online], 2016. 05. 26. Forrás: eods.eu [2019. 12. 24.].

része, amely nagyjából a FBiH területén található. A választók pártokra és konkrét jelöltekre is szavazhatnak (nyílt listás változat).

A bosznia-hercegovinai Népek Háza a parlament felsőháza, 15 tagja van, akik egyenlően oszlanak meg a három alkotmányos nemzet között: öt bosnyák, öt szerb és öt horvát. A tagokat az entitások parlamentjei választják az adott entitás adott etnikumhoz tartozó polgárai közül. Feladatuk annak biztosítása, hogy egyetlen törvényt se fogadjanak el, ha mindhárom csoport nem ért egyet vele (etnikai alapú vétó). Az entitások szintén rendelkeznek választott politikai testületekkel, a FBiH-ben kétkamarás, az RS-ben egykamarás parlament működik, ahova a képviselőket az entitás polgárai választják.¹¹

Boszniában két évente tartanak választásokat, felváltva általános és helyi választásokat, így a választások között a hivatali idő négy évig tart. Ezt a rendszert a választási törvény és a bosznia-hercegovinai békéről szóló általános keretmegállapodás hozta létre, és 1996 óta van hatályban.¹² A bosznia-hercegovinai választási törvény előnyben részesíti a nagy pártokat és jelöltjeiket, míg a parlamenten kívüli pártok és a független jelöltek rosszabb helyzetben vannak mind a finanszírozás, mind a médiatérhez való hozzáférés tekintetében. A finanszírozás terén mutatkozó egyenlőtlenséget tükrözi, hogy a nagy politikai pártok több költségvetési forrással rendelkeznek, mivel a forrásokat a kormányzat minden szintjén az elnyert mandátumok száma alapján osztják szét.

Bosznia-Hercegovinában a politikai rendszerváltás és a szövetségi állam felbomlása időben egybeesett, utóbbi adta a politikai változások kontextusát és késleltette is annak kiteljesedését. A mai meghatározó politikai pártok közül elsőnek az SDA (Stranka Demokratske Akcije, Demokratikus Akció Pártja) alakult meg 1990 közepén, amely a (muszlim) bosnyákok és Bosznia-Hercegovina érdekeit hivatott artikulálni és védeni. Két hónappal később a boszniai szerbek megalapították az SDS-t (Srpska Demokratska Stranka, Szerb Demokratikus Párt), majd közvetlenül ezután a horvátok létrehozták a HDZ (Hrvatska Demokratska Zajednica, Horvát Demokratikus Unió) bosznia-hercegovinai ágát. Bár a három nemzeti párt számos kérdésben ellentétes álláspontot képviselt, egy zárt ülésen megállapodtak abban, hogy egységesen lépnek fel az akkori fő ellenféllel, a kommunistákkal szemben, akik időközben átalakultak a Kommunista Szövetsége – Demokratikus Változás Pártjává (SK-SDP), amely később a Szociáldemokrata Párttá (SDP) alakult.¹³

A további pártalakulások főként pártszakadások eredményeként következett be. A Stranka za Bosnu i Hercegovinu – Párt Bosznia-Hercegovináért (SBiH) 1996-ban vált ki az SDA-ból, és a bosnyák érdekek szekulárisabb alternatívájaként indult, de a 2000-es évek közepén radikalizálódott.¹⁴ Ugyanebben az évben Banja Lukában megalakult a Savez nezavisnih socijaldemokrata – Független Szociáldemokraták Szövetsége (SNSD). A párt nevében szociáldemokrata, de most már jobbközép irányvonalat követ. Az elmúlt

¹¹ Mivel munkánk az állami szint választásaival foglalkozik, az ez alatti területi szint politikai rendszerének bemutatása nem célunk. Bővebben lásd Kemenszky Ágnes (2019): Bosznia-Hercegovina politikai rendszere. In Koller Boglárka – Ördögh Tibor (szerk.): *Délkelet-Európa politikai rendszerei (1990–2017)*. Budapest: Dialóg Campus, 69–92.

¹² General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, 3. melléklet, 4. cikk.

¹³ A bosznia-hercegovinai pártrendszerről bővebben lásd Kemenszky 2019.

¹⁴ Zdeb, Aleksandra (2019): Ethno-nationalism and Political Conflict in Bosnia (Europe). In Ratuva, Steven (szerk.): *The Palgrave Handbook of Ethnicity*. Singapore: Palgrave Macmillan, 595–612.

évtizedben a boszniai szerbek legerősebb pártjává vált, ragaszkodik a jelenlegi állam-szerkezethez és a szerb szeparatizmust szorgalmazza. 2009-ben egy másik párt is kivált az SDA-ból (Savez za bolju budućnost BiH – Szövetség Bosznia-Hercegovina jobb jövőjéért, SBB BiH). Ezt a pártot egy médiamágnás alapította, és új alternatívákat próbál nyújtani a jobbközép szavazók számára. A Demokratska fronta – Demokratikus Front (DF) 2013-ban lépett ki az SDP-ből, hasonló célokkal: új alternatívát nyújtani a balközép szavazóknak. A pártszakadástól létrejött pártok mellett meg kell említeni a viszonylag későn (2008-ban) alapított Naša Stranka (A mi pártunk) pártot is. Országos eredményei alapján nem tudtuk bevonni elemzésünkbe, de fontosak a helyi szintű sikereik miatt, mindenekelőtt Sarajevo-ban. Nyíltan multietnikus és szociálliberális vonalat követnek, hosszú távon hatással lehetnek Bosznia-Hercegovina politikai jövőjére.

Az 1990. november 18-án tartott parlamenti választásokon az SDA, az SDS és a HDZ, azaz a nemzeti pártok győztek, a parlamenti helyek közel 90%-át megszerezve. A nemzeti pártokat meglepte ez a nagyarányú győzelem, de a lakosság nagy része rájuk szavazott, attól tartva, hogy a többi etnikai csoport képviselői győzelmük esetén veszélyeztethetik nemzeti céljaikat.

Az elmúlt három parlamenti választás

A 2010-es parlamenti választásokon a választópolgárok száma 3 132 231 volt (a Horvátországban élő választópolgárok száma 7970, a Szerbiában élőké 1098 volt). A választók 56,5%-a vett részt a választásokon. A választásokon összesen 39 politikai párt, 11 koalíció és 13 független jelölt vett részt 8242 jelölttel. A választások legnagyobb nyertese egyrészt az SDP (a FBiH-ben), másrészt az SNSD (az RS-ben), valamint az újonnan alakult SBB volt.

A 2014-es általános választásokon a választópolgárok száma 4,8%-kal nőtt, így összesen 3 282 581 főre emelkedett (a Horvátországban élő választópolgárok száma 17%-kal, a szerbiaiaké 27%-kal volt nagyobb), akiknek 54,5%-a vett részt a választásokon. Összesen 65 politikai párt, 24 koalíció és 24 független jelölt volt (összesen 7748 jelölt). Az SNSD megőrizte hatalmát az RS-ben, az SDS azonban közelebb tudott kerülni. A FBiH-ban az SDP meggyengült, az SDA, valamint az újonnan alakult szociáldemokrata DF pedig teret nyert.

A 2018-as általános választásokon a szavazók száma 2014-hez képest 2,3%-kal, 2010-hez képest pedig 7,1%-kal nőtt. A Horvátországban élő választók száma 2,5-szer, a Szerbiában élőké pedig 10-szer nagyobb volt, mint 2014-ben. A választópolgárok száma összesen 3 355 659 volt, de csak 50,4%-uk vett részt a választásokon. A választásokon összesen 69 politikai párt, 36 koalíció és 34 független jelölt vett részt 7497 jelölttel. A pártok támogatottsága nem sokat változott az előző választásokhoz képest. Az SDA maradt a legerősebb párt a FBiH-ban, ahogy az SNSD az RS-ben. A korábban alakult új pártok (SBB, DF) némileg veszítettek támogatottságukból, míg az SDP több szavazatot szerzett. A HDZ által vezetett horvát koalíció a három választás alatt a legjobb eredményét érte el.¹⁵

¹⁵ A választások eredményeit lásd: izbori.ba

Módszertan

A különböző szavazói bázisok és választási magatartás különbségeinek elemzéséhez a Seymour Martin Lipset és Stein Rokkan által kidolgozott híres törésvonal-elmélet volt a kiindulópontunk. A szerzők elmélete alapján a múlt társadalmi szerkezeti átalakulásai-
ban gyökerező, mögöttes társadalmi konfliktusok közép- vagy hosszú távon alakítják egy adott ország pártrendszerét.¹⁶ Lipset és Rokkan két ilyen folyamatot azonosított, amelyek a törésvonalak kialakulásához vezettek. A nemzeti forradalmat, amely hasadást hozott létre a központi nemzetállam és az etnikailag, nyelvileg elkülönülő periférián elhelyezkedő közösségek között, valamint egy másikat a központi állam és egy történelmileg kialakult, nemzetek feletti egyház privilégiumai között. Az első törésvonal rendkívül fontos a jelentős etnikai kisebbségekkel rendelkező országokban, mint amilyen Bosznia-Hercegovina is, és terjed a regionális vagy etnikai pártoknak.¹⁷ A második kritikus pont az ipari forradalom, amely a mezőgazdasági és az ipari szektor ágazati, ellentétes érdekeit hozta létre, ami a városi és vidéki különbségek mentén történő törésnek is minősíthető. A Balkán esetében bebizonyosodott, hogy a társadalmi-gazdasági törésvonal modellje nem annyira releváns, és a társadalmakat mélyebben megosztja a kulturális vagy értékbeli törésvonal.¹⁸ Az etnikai megosztottság feltűnően erős, a nemzeti kisebbségek politikai pártokkal rendelkeznek, és a legtöbb esetben saját pártjukat támogatják.¹⁹ Bár más tényezők, mint a város-vidék megosztottság, a korszerkezet és az iskolázottság is hatással vannak a pártpreferenciára, hatásuk viszonylag csekély.²⁰ A kutatók szerint az etnikai megosztottság (amely szoros, és valószínűleg elválaszthatatlan kapcsolatban áll a vallási hovatartozással) a fő tényező, amely befolyásolja a pártpreferenciákat Bosznia-Hercegovinában, és amely erős háttérrel biztosít az etnikai pártok számára. Az etnikai mintázat elemzéséhez egyszerű csoportarányokat és etnikai indexeket használtuk. Az etnikai indexek használatával egyetlen változót tudunk kiszámítani, amely több információt ad az etnikai képről, mint az egyszerű százalékos arányok.

A diverzitás standard mérőszáma a frakcionáltság fogalmán alapul. Az etnikai frakcionálizációs index (ELF, FRAC), amely a biológiából ered, annak a valószínűségét mutatja, hogy a népességben két véletlenszerűen kiválasztott személy különböző csoportokhoz

¹⁶ Lipset, Seymour Martin – Rokkan, Stein (1967): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.

¹⁷ Enyedi Zsolt (2005): *The Role of Agency in Cleavage Formation*. *European Journal of Political Research*, 44(5), 697–720; Gallagher, Michael – Laver, Michael – Mair, Peter (2011): *Representative Government in Modern Europe*. Boston: McGraw-Hill; Saarts, Tónis (2017): *The Sociological Approach in Party System Analysis: The Baltic States in the Central and Eastern European Context*. PhD-disszertáció. Tallin: Tallin University; Ware, Alan (1996): *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.

¹⁸ Pantić, Dragomir – Pavlović, Zoran (2009): *Political Culture of Voters in Serbia*. Belgrade: Institut društvenih nauka.

¹⁹ Zakošek, Nenad (2002): *Politički sustav Hrvatske*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

²⁰ Todosijević, Bojan (2013): Serbia. In Berglund, Sten et al. (szerk.): *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 532–566.

tartozik (0 = tökéletesen homogén népesség; 1 = minden személy más-más etnikai csoporthoz tartozik).²¹

$$FRAC = 1 - \sum_{i=1}^N p_i^2$$

Az etnikai konfliktusok magas kockázatával rendelkező társadalmak esetében a demográfiai polarizációs index jobb alternatívát kínál (MQ, MRQ). Ahogy Jose G. Montalvo és Marta Reynal-Querol érvelt, a konfliktus annál valószínűbb, minél inkább két nagy csoportra polarizálódott a népesség.²² Az index értéke nulla egy homogén népességben, és akkor éri el a maximumot egynél, ha pontosan két egyenlően eloszló csoport alkotja az adott földrajzi egységben a teljes társadalmat.

$$MRQ = 4 \sum_{i=1}^N p_i^2 (1 - p_i)$$

A Lipset–Rokkan-elmélethez nélkülözhetetlen adatokat a 2013-ban végzett országos népszámlálásból dolgoztuk fel a települések szintjén (79 település a FBiH-ban és 62 az RS-ben, a BD hiányzik az elemzésünkéből, mivel a népszámlálási adatok csak a BD egészére álltak rendelkezésre, a választási adatok azonban két választókerület között oszlottak meg – BD RS és BD FBiH –, így ez eltérést okozott az elemzés szintjeiben). A népszámlálással kapcsolatban viták zajlottak az Eurostat által javasolt egységes adatfeldolgozási módszertan miatt, amit a szerb fél kifogásolt, de jelen munkában mi elfogadjuk a felmérés adatait. A különböző pártok választási eredményei alapján elemeztük a bosznia-hercegovinai Képviselőház (alsóház) tagjaira leadott szavazatokat a 2010-es, 2014-es és 2018-as évekre vonatkozóan. A változókat mind korábbi választási földrajzi tanulmányok, mind a boszniai specialitások alapján választottuk ki.²³

A választási eredmények és a különböző változók közötti kapcsolat meghatározásához Pearson- és Spearman-korrelációt használtunk az SPSS programban. Kiszámítottuk a pártok elmúlt három választáson elért átlagos eredményeit, és ez alapján először hierarchikus, majd k-közép klaszterezéssel osztályoztuk a településeket. Az egyes pártok helyi fellegráinak, illetve azon régiók meghatározásához, ahol viszonylag alacsony támogatottsággal rendelkeznek, összehasonlítottuk az adott pártok települési szintű választási eredményeit az entitási szintű átlageredményükkel.

²¹ Bruk, Solomon Ilich – Apenchenko, V. S. (1964): *Atlas Narodov Mira*. Moszkva: Glavnoje Upravlenije Geodeziji i Kartografiji Gosudarstvennogo Geologicheskogo Komiteta SSSR – Institut Etnografii im N.N. Miklukho-Maklaya Akademii Nauk SSSR.

²² Montalvo, Jose G. – Reynal-Querol, Marta (2003): *Religious Polarization and Economic Development*. *Economic Letters*, 80(2), 201–210.

²³ Vida György – Kovalcsik Tamás (2018): Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, 13(4), 15–30; Vida György – Kovács Zoltán (2017): Magyarország átalakuló választási földrajza a 2010-es és a 2014-es parlamenti választások tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 141(2), 125–138; Warf, Barney (2011): Class, Ethnicity, Religion and Place in the 2008 US Presidential Election. In Warf, Barney – Leib, Jonathan (szerk.): *Revitalizing Electoral Geography*. Burlington: Ashgate, 134–156.

Eredmények

A kiválasztott társadalmi változók és a legnépszerűbb pártok választási eredményei korrelációjának kiszámítása vegyes eredményeket hozott (2. és 3. ábra). Egyrészt a FBiH-ban egyértelműen azonosítható több társadalmi törésvonal hatása. Az etnikai hovatartozás rendkívül fontos változó a horvát párt esetében (negatív korreláció a bosnyák változóval az 1. táblázatban), ami nem meglepő egy olyan csoport esetében, amely nemcsak az országban, de még az entitáson belül is egyre fogyatkozó kisebbségben van, és helyzetét veszélyeztetve látja (lásd feljebb az államelnökség megválasztásának módja körüli vitákat). Az állam 1992-es függetlenné válása óta a horvátok időről időre előállnak a saját etnikai alapú entitás létrehozásának gondolatával is. Az etnikai hovatartozással való összefüggés az entitáson belüli összes többi párt esetében is jelentős, de a számok határozottan alacsonyabbak. Nem meglepő módon a konzervatív jobboldali bosnyák párt, az SDA eredményei mutatják a legnagyobb korrelációt a bosnyákok arányával, míg a liberális (DF), az Európa-párti (SBB) és a baloldali (SDP) pártoké alacsonyabb, de az érték még így is jelentős. Némileg meglepő módon sem az etnikai töredezettség, sem a polarizáció nem mutat szignifikáns korrelációt a pártok támogatottságával.

1. táblázat: Pearson-féle korreláció a kiválasztott társadalmi-gazdasági változók és a 2014/2018-as választási eredmények között a FBiH-ban

	SDA 2014	SDA 2018	HDZ 2014	HDZ 2018	SBB 2014	SBB 2018	SDP 2014	SDP 2018	DF 2014	DF 2018
Népesség	0,087	0,042	-0,253	-0,268	0,403	0,176	0,103	0,184	0,401	0,388
Házasság (%)	0,670	0,489	-0,513	-0,513	0,223	0,068	0,567	0,485	0,191	0,350
15 év alatti (%)	0,315	0,138	-0,059	-0,102	0,000	-0,126	0,066	0,111	-0,72	0,088
65 év feletti (%)	-0,469	-0,252	0,193	0,218	-0,233	-0,013	-0,177	-0,309	-0,111	-0,299
Bosnyák (%)	0,836	0,796	-0,913	-0,929	0,663	0,514	0,621	0,626	0,680	0,733
Fragmentációs index	-0,116	0,059	0,089	0,042	0,138	0,079	-0,90	-0,010	0,058	0,077
Polarizációs index	-0,121	0,064	0,120	0,070	0,110	0,051	-0,103	-0,026	0,020	0,037
Felsőfokú végzettség (%)	-0,425	-0,382	0,232	0,207	0,008	0,097	-0,266	-0,208	0,193	-0,007
Alapfokú végzettség (%)	0,440	0,410	-0,296	-0,267	-0,093	-0,079	0,289	0,115	-0,155	0,007
Írástudatlan (%)	0,358	0,453	-0,269	-0,254	-0,060	-0,010	0,336	0,072	0,044	-0,022
Számítógépes anal- fabéta (%)	0,246	0,418	-0,337	-0,304	0,107	0,154	0,314	0,125	0,077	0,068
Városiasság	-0,147	-0,077	-0,210	-0,222	0,377	0,317	-0,039	0,107	0,460	0,353
1 szobás lakások (%)	0,114	0,198	-0,237	-0,208	0,275	0,254	-0,004	-0,074	0,284	0,109
4+ szobás lakások (%)	-0,303	-0,414	0,524	0,538	-0,504	-0,419	-0,290	-0,338	-0,533	-0,434
GDP/fő	-0,158	-0,140	-0,054	-0,056	0,244	0,323	-0,111	-0,064	0,338	0,148
Autók/fő	-0,018	0,133	-0,150	-0,138	0,169	0,207	0,233	0,110	0,409	0,202
Foglalkoztatottak (%)	-0,037	-0,037	-0,005	-0,042	0,199	0,089	-0,009	0,168	0,300	0,261
Munkanélküliek (%)	0,286	0,248	-0,296	-0,314	0,285	0,037	0,385	0,420	0,222	0,194
Primer szektorban dolgozók (%)	0,232	0,154	-0,188	-0,170	-0,068	0,037	0,093	-0,076	-0,169	-0,052

	SDA 2014	SDA 2018	HDZ 2014	HDZ 2018	SBB 2014	SBB 2018	SDP 2014	SDP 2018	DF 2014	DF 2018
Szekunder szektorban dolgozók (%)	0,287	0,243	-0,215	-0,206	0,060	-0,100	0,241	0,383	-0,077	0,116
Tercier szektorban dolgozók (%)	-0,424	-0,344	0,394	0,377	-0,096	-0,025	-0,313	-0,282	0,072	-0,135
Quaterner szektorban dolgozók (%)	-0,224	-0,139	0,063	0,044	0,171	0,161	-0,082	-0,095	0,318	0,104
Vándorlási ráta	-0,091	-0,298	0,105	0,108	0,088	0,025	-0,356	0,006	-0,075	0,155

Forrás: a szerzők szerkesztése

(Megjegyzés: A vastag betűs számok azt jelzik, hogy a korreláció 0,05 szinten szignifikáns [2-tailed].)

Az etnikai hovatartozás mellett más társadalmi-gazdasági törésvonalakra is rámutathatunk. Demográfiai téren azon települések lakossága, ahol az SDA erősebb, jelentősen alulképzettebb azon települések szavazóihoz képest, ahol a többi párt ért el jobb eredményeket. A szociáldemokratákat jobban preferáló települések átlagos iskolai végzettsége is alacsonyabb (negatív korreláció a felsőfokú végzettséggel és pozitív a csak általános iskolai végzettséggel). Az átlagosan képzettebb településeken a horvát párt (HDZ) mutatkozik erősnek. Ezt támasztja alá az írástudatlansággal és a számítógépes analfabétizmussal való korreláció is, amely ugyanezt a mintát mutatja. A bosnyák pártok általában fiatalabb átlagéletkorú településeken erősebbek, míg a HDZ ott ért el jobb eredményeket, ahol a lakosság átlagéletkora magasabb, ami a két etnikai csoport eltérő demográfiai jellemzőinek, valamint családi állapotuknak a következményéből is fakadhat, ami egyértelmű törésvonalat mutat a bosnyák és a horvát szavazók között. Úgy tűnik, hogy a település lakosságának nagysága hatással van a HDZ-re (szignifikáns negatív korreláció) és a Demokratski Frontra (pozitív korreláció), azaz utóbbi városibb párt, előbbi inkább kisvárosi, vidéki.

A konzervatív, Európa-párti SBB és a balközép, Európa-párti DF szavazati arányai jelentős pozitív korrelációt mutatnak az urbanitással és az egy főre jutó GDP-vel, e tekintetben e pártok fő támogatói az urbánus és gazdag települések. Ezzel szemben a HDZ és az SDA (bár csak kis mértékben) jobban teljesít a vidéki területeken. Az SDP nem mutat szignifikáns korrelációt a városiassággal. Amint Barney Warf érvelt, a városiasság és a felsőfokú végzettség befolyásolja az etnikai alapon történő szavazás valószínűségét, és a FBiH-ban ennek hatása egyértelműen kimutatható.²⁴

A gazdasági változók közül a munkanélküliség befolyásolja leginkább az SDP szavazóbázisát, minél magasabb a munkanélküliség, annál jobb eredményt érnek el. Pozitív és szignifikáns a munkanélküliség összefüggése az SDA eredményeivel is, míg a HDZ eredményeivel szignifikáns negatív korrelációt mutat. Az SDA sikeresebb azokon a településeken, ahol több a primer és a szekunder szektorban foglalkoztatott, és szignifikánsan gyengébb azokon a területeken, ahol magasabb a képzettebb munkavállalók aránya (tercier és kvaterner szektor). A szociáldemokraták beágyazottsága a középfokú szektorban dolgozók magasabb számával rendelkező településeken az általános európai mintába illeszkedik.

²⁴ Warf 2011.

A fenti eredményekkel szemben az RS-ben a társadalmi megosztottság kevésbé hangsúlyos. Az etnikai hovatartozás fontos tényező a bosnyák SDA számára, amely a viszonylag nagyszámú visszatérő kisebbséggel rendelkező területeken sikeres. A szerbek aránya pozitívan befolyásolja a legnagyobb szerb-nacionalista párt, az SNSD eredményét. A többi párt esetében, bármennyire is jobboldaliak, nem találtunk összefüggést a szerb etnikummal, aminek egyik magyarázata, hogy az entitásban nem annyira kiélezett az etnikai kérdés, mint a FBiH-ben (horvát–bosnyák), és ennek megfelelően nincs is entitási szinten olyan jelentős etnikai alapú hatalommegosztás. Ezt támasztja alá az is, hogy az SDA erős pozitív korrelációt mutat az etnikai fragmentációval és polarizációval (azaz olyan településeken, ahol a multinacionalizmus újra megjelenik), az SNSD pedig erős negatív korrelációt (homogén szerb lakosságú helyek).

2. táblázat: Pearson- és Spearman- (városiasság) korreláció a kiválasztott társadalmi-gazdasági változók és a 2014/2018-as választási eredmények között az RS-ben

	SNSD 2014	SNSD 2018	SDS 2014	SDS 2018	PDP- NDP 2014	PDP25 2018	DNS26 2014	DNS 2018	SDA 2014	SDA 2018
Népesség	-0,078	-0,156	-0,119	-0,082	0,006	0,465	0,102	-0,041	0,112	0,056
Házasság (%)	-0,215	-0,117	0,093	0,000	-0,065	0,160	-0,206	-0,247	0,255	0,251
15 év alatti (%)	-0,169	-0,206	0,099	0,112	-0,127	0,065	0,017	0,019	0,155	0,154
65 év feletti (%)	0,041	-0,013	0,082	0,143	0,079	-0,123	0,118	0,032	-0,188	-0,303
Bosnyák (%)	0,545	0,312	-0,006	0,027	0,105	0,197	0,070	0,162	-0,608	-0,815
Fragmentációs index	-0,580	-0,341	0,077	0,031	-0,084	-0,146	-0,095	-0,201	0,549	0,715
Polarizációs index	-0,554	-0,311	0,097	0,026	-0,087	-0,164	-0,090	-0,169	0,439	0,658
Felsőfokú végzettség (%)	0,358	0,149	-0,096	0,088	0,109	-0,043	-0,143	0,155	-0,233	-0,241
Alapfokú végzettség (%)	-0,282	-0,094	0,007	-0,177	-0,093	0,061	0,217	-0,153	0,191	0,161
Írástudatlan (%)	0,101	0,246	-0,186	-0,203	0,167	0,135	0,071	-0,168	-0,002	0,022
Számítógépes analfabéta (%)	0,078	0,158	-0,029	-0,094	0,004	-0,016	0,210	-0,079	-0,125	-0,227
Városiasság	0,187	-0,038	0,088	0,180	0,045	0,043	-0,088	0,121	-0,211	-0,263
1 szobás lakások (%)	0,125	0,164	0,086	0,167	-0,075	-0,248	-0,177	-0,072	-0,108	0,007
4+ szobás lakások (%)	-0,466	-0,413	0,050	-0,072	-0,046	0,174	0,118	-0,054	0,468	0,308
GDP/fő	0,249	-0,020	-0,145	-0,016	0,048	0,042	0,116	0,323	-0,163	-0,230
Autók/fő	-0,038	-0,126	-0,104	-0,074	0,027	0,488	0,067	-0,065	0,071	-0,005
Foglalkoztatottak (%)	-0,032	-0,181	0,020	0,154	0,161	0,110	0,068	0,031	-0,149	-0,224
Munkanélküliek (%)	-0,050	-0,110	0,362	0,361	-0,030	-0,185	-0,392	0,002	-0,070	0,018

²⁵ Party of Democratic Progress egy 1999-ben alapított szerb jobbközép politikai párt.

²⁶ Democratic People's Alliance egy 2003-ban alapított szerb jobbközép politikai párt.

	SNSD 2014	SNSD 2018	SDS 2014	SDS 2018	PDP- NDP 2014	PDP25 2018	DNS26 2014	DNS 2018	SDA 2014	SDA 2018
Primer szektorban dolgozók (%)	0,394	0,392	-0,257	-0,212	-0,037	-0,239	0,054	0,126	-0,142	-0,116
Szekunder szektorban dolgozók (%)	-0,118	-0,032	-0,050	-0,091	0,113	0,323	-0,085	-0,231	0,213	0,152
Tercier szektorban dolgozók (%)	-0,332	-0,356	0,425	0,421	-0,056	-0,071	-0,145	-0,090	-0,129	-0,026
Quaterner szektorban dolgozók (%)	-0,055	-0,140	-0,078	-0,093	-0,019	0,052	0,240	0,249	0,126	0,020
Vándorlási ráta	0,004	-0,215	-0,157	-0,077	0,090	-0,041	0,233	0,546	-0,021	-0,080

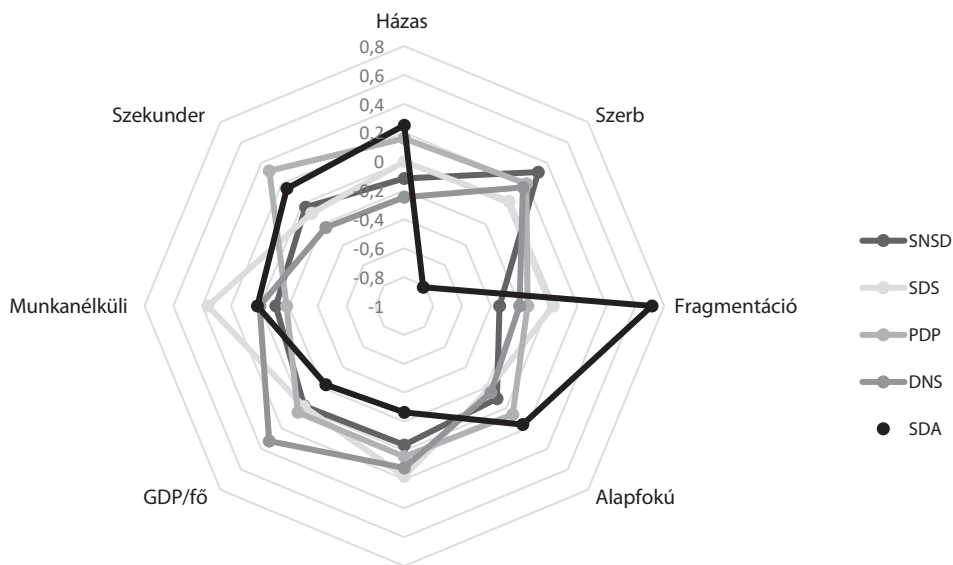
Forrás: a szerzők szerkesztése

(Megjegyzés: A vastag betűs számok azt jelzik, hogy a korreláció 0,05 szinten szignifikáns [2-tailed].)

Az etnikai hovatartozás mellett úgy tűnik, hogy csak a munkanélküliségnek van jelentős befolyása egy pártra, nevezetesen az SDS-re, ami egy elvben szociáldemokrata párttól és annak választási programjaitól elvárhatónak tekinthető. Az azonban a szociáldemokratáktól nem várt eredmény, hogy az eredményeik nem korrelálnak a szekunder szektorban foglalkoztatottakkal, és a tercier szektorban dolgozók arányával mutatnak erősebb korrelációt.

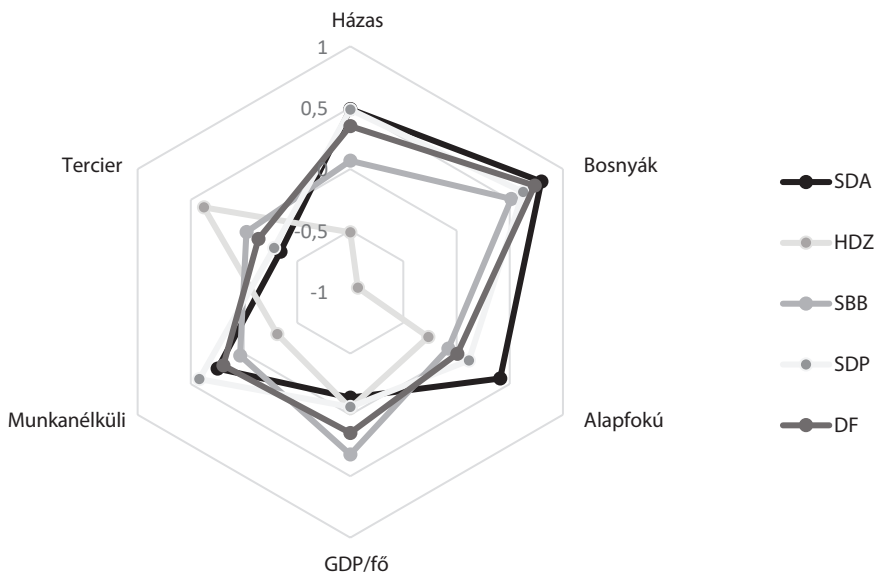
Az SNSD erős korrelációja a ruralitással és az elsődleges szektorban való foglalkoztatással szintén olyasmi, amit egy populista párttól várhatnánk. Az SDA városiassága viszont a kisebbségi visszatérés logikájával magyarázható. Az etnikai kisebbséghez tartozó személyek a ritkán lakott területeken jobban láthatók lehetnek, míg a nagyobb településeken észrevétlenül maradhatnak, és általában a nagyobb városi tolerancia is kedvezhet nekik. E logika mentén próbálhatunk meg magyarázatot találni egy egyébként furcsa összefüggésre, nevezetesen az SDA (amely, mint láthattuk, az RS-ben inkább városias jellegű) és a 4+ szobás lakások (amelytől éppen az ellenkezőjét várnánk) közötti kapcsolatra. A 4+ szobás lakások általában gyakrabban találhatók vidéki területeken, és ez az általános képet mutatja, ha a FBiH-ban is megvizsgáljuk az összefüggéseket: ha egy párt jelentősen városias, akkor a 4+ szobás lakásokkal való korrelációja negatív (SBB, DF). Az SDA teljesítménye a FBiH-ban szintén negatívan korrelál a 4+ szobás lakásokkal, ellentétben az RS-el. Valószínűleg ez is a kisebbségi visszatérés következménye, ahol az etnikai kisebbségek nagyobb családokban biztonságosabbnak érzik az életet.

Egyetlen más társadalmi változó sem mutat egyértelmű korrelációt az RS esetében. A fentiek alapján úgy tűnik, hogy sem a társadalmi törésvonalak, sem az etnikai elv, amely a boszniai mindennapokat uralja, nem gyakorol egyértelmű hatást az RS politikai tájképére. Itt újra kell hangsúlyoznunk azt is, hogy az RS-ben a „monoetnicitás” miatt, legalábbis alkotmányos szinten, nincsenek etnikai alapú politikai küzdelmek, ami hasonló lenne a bosnyákok és horvátokéhoz a FBiH esetében.

2. ábra: A kiválasztott változók korrelációjának pókdigramja 2018-ban az RS-ben

Forrás: a szerzők szerkesztése

3. ábra: A kiválasztott változók korrelációjának pókdigramja 2018-ban az FBiH-ban

Forrás: a szerzők szerkesztése

Az eredmények területi vonatkozásai

Összehasonlítottuk a pártok települési szintű eredményeit az entitási szintű eredményekkel, hogy jobban megértsük a pártok földrajzi túl- és alulteljesítését. A számítás során egyszerűen kivontuk a települési szintű eredményeket az entitási szintű értékekből. Mivel Bosznia-Hercegovina kis ország, ahol az állami szintű kérdések minden településen befolyásolhatják az eredményeket, fontosnak tartottuk, hogy a pártok relatív teljesítményét is ellenőrizzük. Ez a megközelítés lehetővé teszi számunkra annak vizsgálatát, hogy a pártok hol vannak inkább „hazai pályán”, és mely régiók tekinthetők egy párthoz tartozónak.

A bosznia-hercegovinai nagy pártok területi beágyazottsága összhangban van a korrelációval kapcsolatos megállapításainkkal. A HDZ a horvát többségű településeken túlszárnyalja az entitásbeli teljesítményt. A túlteljesítő települések szinte teljesen megegyeznek a jelentős horvát lakossággal rendelkező területi egységekkel Nyugat-Hercegovinában, Közép-Boszniában és Észak-Bosznia egyes részein (Posavina). Másrészt a horvát lakosság hiánya a párt alulteljesítését jelenti. Ez ismét a párt etnikailag kötött választói bázisának bizonyítéka.

A szociáldemokrata SDP viszonylag erősebb az ipari régiókban, különösen Tuzlában és környékén, valamint Sarajevótól nyugat-délnyugatra. Sem a horvát, sem a közép-boszniai településeken nem tudta a párt felülmúlni az entitási szintű eredményeit, annak ellenére, hogy az egyik leginkább multietnikus pártnak számít, amelyet hagyományosan sok vegyes házasságból származó ember támogat.

A korrelációs eredmények szerint az SBB fellegráa a főváros és egyben a legnagyobb város, Sarajevó és agglomerációja, ezért ez az egyik leginkább városi párt. Északnyugat-Bosznia Bihaćsal és Tuzla városával szintén az SBB túlteljesítő települései közé tartoznak.

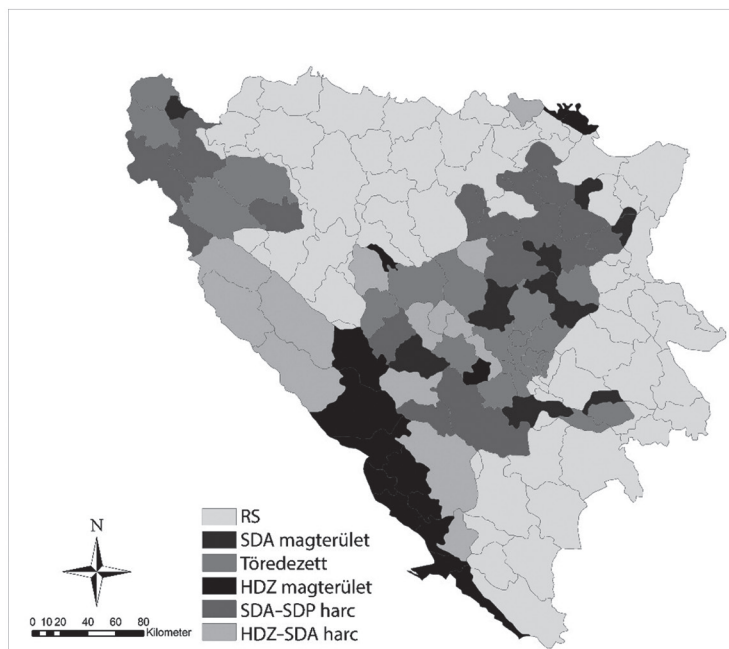
Az SDA meglehetősen erős a kevésbé városi és kevésbé ipari területeken, kivéve a horvátok lakta területeket. Az öt legnagyobb bosznia-hercegovinai város közül négyben, Sarajevó központjában, Tuzlában, Zenicában és Mostarban is alulteljesít.

Az RS esetében, a korrelációhoz hasonlóan, a területiség is kevésbé kapcsolódik a társadalmi törésvonalak térbeliségéhez. A bosnyák jelenlét egyértelműen növeli az SDA teljesítményét, de emellett a területi beágyazottság a társadalmi törésvonalakon kívül más tényezőkhöz is kapcsolódik. Az SDS, a boszniai szerbek jobboldali háborús pártja Kelet-Boszniában, ahol egykor a szeparatista egység politikai központja volt (Pale), jobban teljesít. Ezzel szemben az SNSD, az RS most kormányzó pártja, amely a háború után alakult, úgy tűnik, jobban beágyazódott az RS nyugati részein.

A szavazóbázisok térbeli stabilitásáról és az ország választási földrajzának térbeli szerkezetéről alaposabb képet kaphatunk, ha nem csak önmagában a legutóbbi választást vizsgáljuk, hanem kiegészítjük a 2014-es és a 2010-es eredményekkel. Ez alapján jól meghatározhatók a két entitás párttámogatásának klaszterei. A FBiH esetében két pártnak, az SDA-nak és a HDZ-nek területileg jól lehatárolható magterület tulajdonítható. A HDZ magterülete magában foglalja a horvát etnikum főbb szállásterületeit, ezeken a területeken a párt eredménye választásról választásra alig változik. Egyetlen komoly horvát konkurenciája, a HDZ 1990 ugyan néhány településen időszakosan megelőzi a HDZ-t,

a párt dominanciáját nem befolyásolja. Az SDA ugyan szintén magterülettel jellemezhető, ez térben korántsem olyan stabil, és egyes választási években komoly térbeli eltérések is megfigyelhetők. Ráadásul a magterületben nincs olyan település, ahol a legutóbbi három választást mindig az SDA nyerte volna. Százalékosan azonban olyan jól szerepelt ezekben, hogy az elemzés magterületté nyilvánította őket, ahol az SDA győzelme abszolút nem esne a meglepetés kategóriába. A korrelációs eredményekkel összevetve jól látszik a párt rurális térségben való ereje, ami a térben, az urbánus és ipari területek által, széttöredezett mintát alkot. Az SDA támogatottsága különösen erős az entitásközi határvonal (IEBL) szomszédságában, a határvonal által széttagolt egykori községek kis létszámú maradványaiban (Teočak, Sapna, Čelić, Pale). A párt hasonlóan erős egy másik kontakzónában, aminek hatására alakul ki a HDZ-SDA „harc” klasztere. Ez a klaszter magában foglal olyan településeket, mint Mostar, Vitez vagy Novi Travnik. A bosnyák–horvát kontakzónában az SDA a legerősebb bosnyák párt, ami jól jelzi az etnikai faktor fontosságát.

Egy másik, két párt közti versengés újabb színtere az SDA-SDP „harc” klaszter, ami magában foglalja az SDP fellegvárait (Konjić, Jablanica), valamint a nagyobb városok közül Tuzla és Bihać településeket, valamint Tuzla közvetlen térségét is. A multikulturalizmus hagyománya és az ipari szektor dominanciája olyan faktorok, amelyek megágyazzák az SDA támogatottságát, azonban az SDA még így is komoly kihívást jelent, amit az előző választási évek ingadozó SDP-eredménye is sugall.

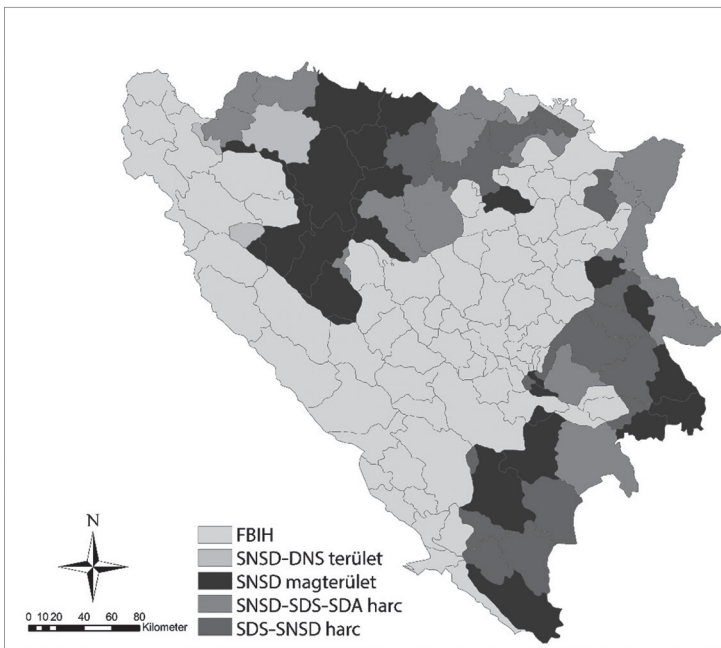
4. ábra: A pártok támogattságának klaszterei a 2010/14/18-as választások alapján az FBiH-ban

Forrás: a szerzők szerkesztése

A többi egység egy politikailag széttöredezett klasztert alkot. Ennek oka a fiatal urbánus pártok nagyvárosi erős pozíciói (Szarajevó, Zenica) mellett a HDZ egyes településeken (Fojnica, Vareš, Travnik, mindannyian körülbelül 30% horvát kisebbséggel) meglévő viszonylagos erőssége. Ugyanebben a klaszterben az SDA minden egységben a verseny fő favoritja, Szarajevóban (Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo) az Európa-párti pártok számítanak a legerősebbnek. Ezek a városi területek szintén alátámasztják a korrelációs eredményeket, ami igazolja a nem etnikai törésvonal meglétét, ami egyes esetekben még hangsúlyosabbnak bizonyulhat.

A városi központokért folyó politikai verseny egyértelmű: Mostar esetében ez inkább etnikai alapú politikai verseny (bosnyák–horvát), míg a többi (Szarajevó, Tuzla, Zenica, Bihać) esetében inkább más, politikai ideológiákban megjelenő társadalmi tényezők jellemzik.

Az RS-ban az SNSD ereje annyira domináns, hogy nem tudunk klasztert alkotni e párt nélkül. A párt magterülete a történelmi hagyománynak is köszönhetően Banja Luka és környéke, valamint néhány keleti település. Ugyan megjelenik egy SNSD-DNS terület is, ez a két párt szoros kötelékéből fakadóan inkább kooperatív, mintsem konfrontatív terület. Az SDS szintén a történelmi faktornak köszönhetően Északkelet- és Kelet-Boszniában veszi fel eredményesen a versenyt az SNSD-vel, míg a bosnyák szállásterületeken az etnikai faktorból fakadó erős SDA-támogatottság tovább fragmentálja a hatalomért zajló küzdelmet.

5. ábra: A pártok támogattságának klaszterei a 2010/14/18-as választások alapján az RS-ben

Forrás: a szerzők szerkesztése

Konklúziók

A kvantitatív elemzés is igazolja azt a közismert tényt, hogy a boszniai politikai palettát még mindig az etnikai alapú párttámogatás uralja. Egyes pártok nem is indulnak olyan választási körzetekben, ahol a lakosság jelentős hányada nem valamelyik „baráti” etnikumhoz tartozik. Az etnikai rivalizálás a Föderációban a legmarkánsabb, ahol két területi jogokkal rendelkező államalkotó nemzet él: a bosnyákok és a horvátok. A Boszniai Szerb Köztársaságban a pártok teljesítményének szintén etnikai korrelációja van, de mivel az RS homogénebb, és a bosnyákok sehol sem alkotnak egyértelmű többséget települési szinten, a területi harc kevésbé látható, a jelentős kisebbségi visszatéréssel rendelkező településekre koncentrálódik. Ezért a szerb pártok sem mutatnak olyan erős korrelációt a szerb etnikummal.

A Lipset–Rokkan-féle társadalmi törésvonal elméletet Bosznia-Hercegovinában is lehet alkalmazni, azonban az eredmények azt mutatják, hogy csak néhány esetben találunk társadalmi törésvonalakat a pártok támogatottsága mögött. A következtetés nagyon jól illeszkedik a korábbi hasonló, a Balkánon a törésvonal-elméletre vonatkozó tanulmányok sorába.²⁷ A városiaság, az iskolázottsági szint és a munkanélküliség törésvonalakat alkot az FBiH esetében, és ezek a változók hasonlóan működnek, mint Közép- (posztoszocialista) Európa más országaiban.²⁸ Az RS-ben az etnikai hovatartozáson kívül alig találtunk más társadalmi törésvonalakat, amelyek tagadhatatlanul befolyásolják a pártok támogatottságát. Úgy tűnik, hogy a társadalmi változók itt kisebb szerepet játszanak a párttámogatás meghatározásában, mint a FBiH-ban.

A pártok teljesítményének területi jellege megfelel az elvárásainknak, és követi mind az etnikai, mind a társadalmi, mind a történelmi logikát. Az etnikai kisebbségi helyzetben élő szavazók az egyes entitásokban az etnonacionalista pártokat (HDZ és SDA) részesítik előnyben. A társadalmi változók különösen jól látható területi különbségeket hoznak létre a FBiH-ban, ahol a városi központok és az ipari régiók esetében egyértelműen kirajzolódnak a pártok támogatásának klaszterei.

Összefoglaló következtetésünk az, hogy Bosznia-Hercegovina választási földrajza beillik a közép- és kelet-európai sémákba, az analógiák többszörösek. A jelentős különbség Bosznia etnonacionális megosztottságából és a daytoni békeszerződések révén való alkotmányozásából adódik. Más szóval az ország választási földrajzának etnicizálódása nem a társadalmi törésvonalak helyett, hanem azokon felül történik. Ha és amennyiben ez leküzdhető, a pártok támogatottságát más társadalmi változók határoznák meg.

²⁷ Pantić–Pavlović 2009; Todosijević 2013.

²⁸ Vida–Kovalcsik 2018; Vida–Kovács 2017.

IRODALOMJEGYZÉK

- Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina (2016): *Census of Population, Households and Dwellings in Bosnia and Herzegovina 2013*. Sarajevo.
- Bruk, Solomon Ilich – Apenchenko, V. S. (1964): *Atlas Narodov Mira*. Moszkva: Glavnoye Upravleniye Geodezii i Kartografii Gosudarstvennogo Geologicheskogo Komiteta SSSR – Institut Etnografii im N.N. Miklukho-Maklaya Akademii Nauk SSSR.
- Enyedi Zsolt (2005): *The Role of Agency in Cleavage Formation*. *European Journal of Political Research*, 44(5), 697–720. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00244.x>
- European Court of Human Rights 2009: *Case of Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*, Judgement, Applications nos. 27996/06 and 34836/06. [online], 2009. 12. 22. Forrás: hudoc.echr.coe.int [2019. 12. 24.]
- European Court of Human Rights 2014: *Case of Zornić v. Bosnia and Herzegovina*, Judgement, Application no. 3681/06. [online], 2014. 07. 15. Forrás: hudoc.echr.coe.int [2019. 12. 24.]
- European Court of Human Rights 2016a: *Case of Pilav v. Bosnia and Herzegovina*, Judgement, Application no. 41939/07. [online], 2016. 06. 09. Forrás: hudoc.echr.coe.int [2019. 12. 24.]
- European Court of Human Rights 2016b: *Case of Šlaku v. Bosnia nad Herzegovina*, Judgement, Application no. 56666/12. [online], 2016. 05. 26. Forrás: eods.eu [2019. 12. 24.]
- Gallagher, Michael – Laver, Michael – Mair, Peter (2011): *Representative Government in Modern Europe*. Maidenhead: McGraw-Hill.
- Hulsey, John W. (2010): ‘Why did They Vote for Those Guys Again?’ Challenges and Contradictions in the Promotion of Political Moderation in Post-war Bosnia and Herzegovina. *Democratization*, 17(6), 1132–1152. Online: <https://doi.org/10.1080/13510347.2010.520552>
- ICG (2014): *Bosnia's Future*. Europe Report N°232. 2014. július 10.
- Juhász József (1997): *A délszláv háborúk*. Budapest: Napvilág.
- Juhász József – Márkus László – Tálás Péter – Valki László (2003): *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Budapest: Zrínyi.
- Kartsonaki, Argyro (2016): *Twenty Years After Dayton: Bosnia-Herzegovina (Still) Stable and Explosive*. *Civil Wars*, 18(4), 488–516. Online: <https://doi.org/10.1080/13698249.2017.1297052>
- Kemenszky Ágnes (2019): Bosznia-Hercegovina politikai rendszere. In Koller Boglárka – Ördögh Tibor (szerk.): *Délkelet-Európa politikai rendszerei (1990–2017)*. Budapest: Dialóg Campus, 69–92.
- Lipset, Seymour Martin – Rokkan, Stein (1967): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.
- McMahon, Patrice. C. – Western, Jon (2009): *The Death of Dayton. How to Stop Bosnia From Falling Apart*. *Foreign Affairs*, 88(5), 69–83.
- Montalvo, Jose G. – Reynal-Querol, Marta (2003): *Religious Polarization and Economic Development*. *Economic Letters*, 80(2), 201–210. Online: [https://doi.org/10.1016/S0165-1765\(03\)00080-6](https://doi.org/10.1016/S0165-1765(03)00080-6)
- Mujkić, Asim – Hulsey, John W. (2010): Explaining the Success of Nationalist Parties in Bosnia and Herzegovina. *Politička Misao: Časopis za Politologiju*, 47(2), 143–158.
- Pantić, Dragomir – Pavlović, Zoran (2009): *Political Culture of Voters in Serbia*. Belgrade: Institut društvenih nauka.
- Saarts, Tönis (2017): *The Sociological Approach in Party System Analysis: The Baltic States in the Central and Eastern European Context*. PhD-disszertáció. Tallin: Tallin University. Online: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24839.29603>
- Todosijević, Bojan (2013): Serbia. In Berglund, Sten – Ekman, Joakim – Deegan-Krause, Kevin – Knutsen, Terje (szerk.): *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, 532–566. Online: <https://doi.org/10.4337/9781782545880.00022>
- Vida György – Kovács Zoltán (2017): Magyarország átalakuló választási földrajza a 2010-es és a 2014-es parlamenti választások tükrében. *Földrajzi Közlemények*, 141(2), 125–138.
- Vida György – Kovalcsik Tamás (2018): Magyarország választási földrajzi sajátosságai a 2014-es és a 2018-as parlamenti választások tükrében. *Modern Geográfia*, 13(4), 15–30.

Ware, Alan (1996): *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.

Warf, Barney (2011): Class, Ethnicity, Religion and Place in the 2008 US Presidential Election. In Warf, Barney – Leib, Jonathan (szerk.): *Revitalizing Electoral Geography*. Burlington: Ashgate, 134–156. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315606293>

Zakošek, Nenad (2002): *Politički sustav Hrvatske*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Zdeb, Aleksandra (2019): Ethno-nationalism and Political Conflict in Bosnia (Europe). In Ratuva, Steven (szerk.): *The Palgrave Handbook of Ethnicity*. Singapore: Palgrave Macmillan, 595–612. Online: https://doi.org/10.1007/978-981-13-2898-5_43